

MEER OOG EN ZORG VOOR KWETSBARE GELDEZELS

Jongeren, mensen met een licht verstandelijke beperking, ernstige psychische problemen of nieuwkomers zijn stuk voor stuk makkelijke doelwitten voor de ronselaars van geldezels. Deze mensen in kwetsbare posities kunnen de gevolgen van hun handelen immers niet of nauwelijks overzien. Daarmee zijn zij makkelijk voor het criminele karretje te spannen. Het gemak en de snelheid waarmee complexe, financiële processen vandaag de dag online kunnen worden uitgevoerd spelen kwetsbare geldezels parten. Er wordt hen een haast directe beloning voorgehouden. Bied daar maar eens weerstand tegen als je sowieso al niet sterk in je schoenen kan staan! Kwetsbare geldezels werken zichzelf in een digitale oogwenk in de nesten.

Over de auteurs

Dr. Remco Spithoven is lector Maatschappelijke Veiligheid aan de Hogeschool Saxion.

Drs. Henk van Ee is docent-onderzoeker en projectleider Veiligheidslab aan Hogeschool Saxion.

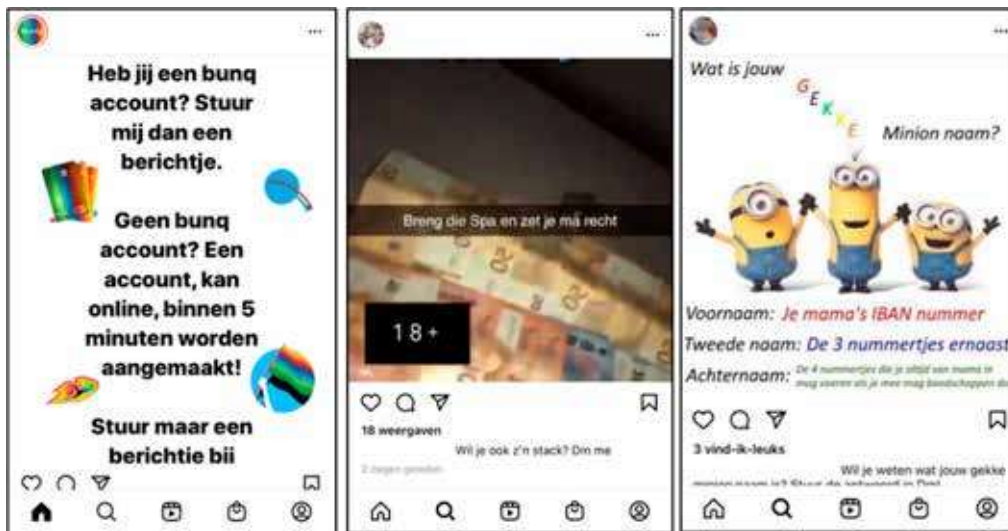
Dr. Ynze van Houten is senior onderzoeker bij het lectoraat Maatschappelijke Veiligheid en hoofddocent Integrale Veiligheidskunde & Security Management aan de Hogeschool Saxion.

Voor de goede orde: lang niet elke geldezel is 'kwetsbaar' of 'zelig'. Veelplegers, kruimeldieven, andere 'bekenden van de politie' en nieuwsgierige opportunisten vervullen deze rol immers ook willens en wetens. Ook zijn er gevallen bekend van geldezels die een ingestudeerd, zelig verhaal ophangen en zo nog een valse aangifte deden naast hun medewerking aan het witwassen. Het onderscheiden van geldezels in een kwetsbare positie vereist dus de nodige inspanning. Toch is dit hard nodig, want er zijn zorgwekkende signalen dat kwetsbare doelgroepen doelgericht door criminele netwerken worden geronseld om als geldezel op te treden.

Geldezels worden door banken en de politie logischerwijs vooral als daders behandeld. Met hun optreden dragen ze immers bij aan het witwassen van geld (Bekkers, Schiks & Leukfeldt, 2020). Het is echter tijd om een scherper oog voor de geldezels in een kwetsbare positie te ontwikkelen en hen beter te beschermen en helpen. Daarvoor geven we in dit artikel enkele aanzetten. Maar laten we eerst eens kijken wat een geldezel eigenlijk doet en wat daar strafbaar aan is.

Grootschalige ronseling

Geldezels worden tegenwoordig grootschalig geronseld via advertenties en in reacties

Voorbeelden van Instagram-posts waarin geldezels worden geronseld

op posts van *influencers* op social media als Instagram, Snapchat en TikTok. Ook worden potentiële geldezels in de fysieke wereld benaderd door familie, bekenden van bekenden, zogenaamde vrienden of zelfs door vreemden op straat of op het schoolplein. Op allerlei manieren vragen ronselaars de geldezel om hun inloggegevens van de bank en/of hun bankpas plus pincode tijdelijk aan hen af te geven tegen een vergoeding. Deze vergoeding blijft in de praktijk veelal achterwege. Ook komt er na de eerste fase van verleiden ook de nodige druk en dreiging aan het ronselen te pas.

Wat zijn de gevolgen voor geldezels?

Opsporing door de politie, vervolging, straf en strafblad blijven doorgaans uit voor de geldezel. Maar omdat slachtoffers het geld vaak direct overmaken naar de rekening van de geldezel, hebben de banken bij meldingen van oplichting al snel de geldezel met naam, adres en woonplaats in beeld. Deze informatie wordt immers door de banken onderling uitgewisseld. Daarnaast houden banken digitaal toezicht op afwijkende transacties. Hierdoor is de kans dat de geldezel door de eigen bank in de kraag wordt gevat nagenoeg honderd procent. Banken hebben de taak om het bankwezen

tegen witwassen en andere criminele praktijken te beschermen en kunnen zelfstandig maatregelen treffen bij onregelmatigheden en overtredingen van de gebruiksvoorwaarden. Dus los van de veelal uitblijvende vervolging, straf en strafblad zijn de gevolgen voor de geldezel bij ontdekking door de eigen bank zeker niet mals:

- De gebruikte bankrekening wordt geblokkeerd.
- De geldezel is niet langer bij de bank welkom als klant.
- Als gevolg van de centrale registratie als fraudeur kan de geldezel voor maximaal acht jaar ook geen nieuwe rekening bij een andere bank meer openen.
- Als gevolg van diezelfde registratie kunnen in de toekomst geen leningen meer worden afgesloten, denk hierbij aan hypotheek en leningen (Fraudehulpdesk, 2020).
- Als klap op de vuurpijl kunnen geldezels door de slachtoffers van oplichting aansprakelijk worden gesteld om het hele schadebedrag terug te betalen.

Dit laatste is pas sinds kort mogelijk, omdat er betere mogelijkheden zijn voor slachtoffers om de NAW-gegevens van een geldezel op te

Wat doet een geldezel?

Voor een vergoeding – en/of onder druk – pinst een geldezel geld weg dat niet van hem of haar is, maar via tussenpersonen illegaal is verkregen. De geldezel maakt zich daarmee schuldig aan witwassen (Artikel 420bis Wetboek van Strafrecht; Arevalo 2015; Bekkers, Schiks & Leukfeldt, 2020). Bepalend is daarbij het verhullen of verbergen, voor handen hebben, omzetten of overdragen van geld waarvan men weet of kan weten dat het direct of indirect van criminaliteit afkomstig is. Hierop staat een gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of een geldboete van de vijfde categorie (max. 87.000 euro). In de praktijk worden de zaken van geldezels doorgaans onder voorwaarden geseponeerd of krijgen zij een geldboete, taak- of leerstraf. Geldezels worden – als onmisbaar sluitstuk van de criminele keten om geld wit te wassen (Bekkers, Schiks & Leukfeldt, 2020) – actief geronseld met het verhaal dat er geen straf op volgt en de beloning snel en groot zal zijn.

Literatuur

- Arevalo, B. C. (2015). *Money Mules: Facilitators of financial crime* (PhD-thesis). Universiteit Utrecht.
- Bekkers, L., Schiks, J. & Leukfeldt, R. (2020). *Naar een interventie tegen geldezels. Een pilot in de gemeente Haarlem*. Haagse Hogeschool.
- Fraudehelpdesk. (2020). *Geldezels, hoe word je dat? En wat zijn de vervelende gevolgen?* Geraadpleegd via: <https://www.fraudehelpdesk.nl/thema/geldezels-hoe-word-je-dat-en-wat-zijn-de-vervelende-gevolgen/>.
- Fromm, J. (2005). *Risk Denial and Neglect: Studies in Risk Perception* (PhD-thesis). Stockholm School of Economics.
- Leukfeldt, E. R. & Jansen, J. (2016). Cyber-criminal networks and money mules: An analysis of low-tech and high-tech fraud attacks in the Netherlands. *International Journal of Cyber Criminology*, 9(2), 173–184.
- Leukfeldt, E.R., & Kleemans, E. R. (2019). Cybercrime, money mules and situational crime prevention: Recruitment, motives and involvement mechanisms. In *Criminal Networks and Law Enforcement* (pp. 75–89). Routledge.
- Rijksoverheid (2020). Kamerbrief over voortgang samenwerking banken en politie bij de aanpak van Internetoplichting via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/17/tk-voortgang-samenwerking-banken-en-politie-bij-de-aanpak-van-internetoplichting>.
- Van Dijk, J. & Huisman, W. (2018). *Actuele criminologie*. Sdu Uitgevers.

vragen bij de betreffende bank (Rijksoverheid, 2020). Maar dit geld hebben de geldezels dan natuurlijk allang niet meer in hun bezit en dit gaat al snel over stevige bedragen. Zo blijven in de toekomst waarschijnlijk meer geldezels met fikse schulden achter.

Scholieren over 'geldezelen'

Om zicht te krijgen op de voedingsbodems voor het ronselen door criminele netwerken hebben wij een van de genoemde kwetsbare doelgroepen bevraagd op hun risicoperceptie ten aanzien van *geldezelen*. In samenwerking met de gemeente, politie, jongerenwerk en het onderwijs hebben wij eind 2020 een vragenlijstonderzoek uitgevoerd onder 300 leerlingen van middelbare scholen in Deventer. Het grootste deel van de leerlingen was tussen de 14 en 17 jaar (meest voorkomend: 15 jaar). Er waren iets meer jongens dan meisjes onder onze respondenten, en alle niveaus (van praktijkonderwijs tot en met vwo) zaten in onze steekproef (met de nadruk op havo & vwo). Uit ons vragenlijstonderzoek bleek dat 7-10% wel eens is benaderd om als geldezel op te treden. De meest voorkomende vorm van benadering was via sociale media, en dan met name via Snapchat.

Het grootste deel van de onderzochte leerlingen – 72% – acht de kans (zeer) klein dat ze het komende jaar benaderd zullen worden. In het geval dat ze toch benaderd zouden worden, is 73% ervan overtuigd dat ze er niet in mee zouden gaan en 15% acht de kans hierop zeer klein. Echter, bij 12% van de leerlingen is er sprake van twijfel: 7% acht de kans erin mee te gaan klein, maar 5% acht die kans wel degelijk aanwezig. Als wordt gevraagd naar waardeoordelen over geldezelen geeft 41% van de leerlingen aan het spannend te vinden. Volgens 88% is geldezelen niet stoer en volgens 84% is het gevaarlijk en onverstandig. Voor 78%

is geldezelen zelfs onacceptabel, terwijl 7% er geen moeite mee zegt te hebben.

Volgens bijna de helft van de leerlingen – 49% – is de pakkans bij geldezelen (zeer) groot. Iets meer dan de helft ziet die pakkans dus niet als groot en 15% schat de kans zelfs in als (zeer) klein. Dit wijkt behoorlijk af van de werkelijke kans om door de eigen bank in de kraag te worden gevat. De risicoperceptie van de leerlingen is hierbij dus 'onrealistisch optimistisch', zoals dat in de literatuur wordt genoemd (Fromm, 2015). Hier liggen dan ook kansen voor wat betreft het voorlichting geven over geldezelen. Als de leerlingen voorlichting zouden krijgen over geldezelen, dan wordt door hen de meeste effectiviteit verwacht van authentieke verhalen van voormalige geldezels. Een campagne op sociale media is een effectieve vorm, maar ook voorlichting door docenten of ouders kan volgens de leerlingen zelf effectief zijn. Er is nog veel duidelijkheid onder leerlingen te winnen over de consequenties van het optreden als geldezel. Een kleine maar zekere groep leerlingen blijkt vatbaar voor het optreden als geldezel. Wij veronderstellen dat dit ook bij andere kwetsbare doelgroepen het geval zal zijn. Om meer grip op de achtergronden van het optreden als geldezel te krijgen hebben wij twee kwetsbare, jonge geldezels gevraagd om hun ervaringen met ons te delen.

Twee casestudies

Laag risicobewustzijn

De geldezel uit onze eerste casestudy raakte al snel verstrikt in alle snelle, digitale processen die bij zijn optreden als geldezel kwamen kijken. Een oprechte vraag van deze kwetsbare geldezel was bijvoorbeeld 'Maar hoe kunnen ze dan ooit een wachtwoord als Fiat500 achterhalen?', toen bleek dat ook

zijn e-mailaccount was gehackt om verdere criminele activiteiten mee te verrichten. Het is belangrijk om te melden dat de voorliefde van deze geldezel voor auto's van dit merk en type duidelijk in elk socialmedia-account naar voren kwam. Er lijkt bij hem kortweg sprake te zijn van een laag tot zeer laag risicobewustzijn in combinatie met een dito digitaal inzicht en vaardigheden. Daarnaast was de voertaal van de bank waar hij een rekening op advies van zijn ronselaar opende Engels, een taal die deze geldezel onvoldoende machtig is. Hij koos er mede daarom voor om de gang van zaken verder maar af te wachten, in plaats van het account per direct op te heffen toen hij vermoedde dat er iets niet in de haak was. Eerder stopzetten van de rekening kostte hem te veel moeite en hij durfde geen hulp te vragen. Het stopzetten van zijn rekening gebeurde dus pas per het einde van die maand. Juist twee dagen voor deze datum vond het witwassen van grote bedragen geld nog snel plaats. Tot op heden is voor deze geldezel zelf nog veel onduidelijk hoe het proces nu precies in zijn werk is gegaan, terwijl het voor ons als onderzoekers na het gezamenlijk maken van een tijdslijn klip en klaar was. Het gaat deze geldezel allemaal duidelijk boven de pet.

Opvallende goedgelovigheid

In onze tweede casestudy was er sprake van grof misbruik van een groot vertrouwen in de medemens. Deze eveneens jonge geldezel was verbijsterd toen zij werd gebeld door de fraude-afdeling van de bank om te melden dat er 10.000 euro van haar rekening teruggestort ging worden naar een slachtoffer van oplichting en de geldezel zelf op de waarschuwingslijst terecht was gekomen: "Ik had nog speciaal gevraagd of het niet om oplichting ging. Ik dacht echt dat het mijn vrienden waren." Haar zogenaamde schoolvrienden

Geldezels worden **actief geronseld** met het verhaal dat er **geen straf** op volgt.

hadden deze geldezel wijsgemaakt dat het ging om een bitcoin-transactie waarvoor ze een bankrekening en een pas nodig hadden. Hier bestond de kwetsbaarheid van de geldezel naast haar jonge leeftijd dus uit opvallende goedgelovigheid. Daarnaast had zij een sterk zorgzaam karakter, wat bleek uit het feit dat deze geldezel zelfs de ronselaars en de personen daarachter wilde beschermen tegen hun straf toen zij doorhad wat zij hadden gedaan. "Hoe raar dat ook klinkt misschien, om deze mensen niet ook in de problemen te brengen. Want hoe moet het dan met hen verder als ze een strafblad krijgen?" Hoe goed bedoeld ook, binnen een paar dagen hadden maar liefst acht personen de beschikking over een pinpas die bij haar 'uitgeleende' bankrekening werd aangevraagd, met alle gevolgen van dien.

Hoe worden kwetsbare geldezels momenteel behandeld?

Er bleek helaas weinig oog van de politie voor de kwetsbaarheid van deze twee geldezels toen zij zich als zelfmelder van geldezelen meldden. Ergens is dat ook logisch, want geldezels worden verdacht van een strafbare handeling. In onze ogen is het echter nodig om in de praktijk meer oog te hebben voor de oorzaken van dit gedrag onder geldezels in een kwetsbare positie. Zo verzochten de twee geldezels uit onze casestudies meerdere keren:

Het is tijd om een **scherper oog** voor de geldezels in een **kwetsbare positie** te ontwikkelen en hen beter te **beschermen** en **helpen**

“Ik word als dader behandeld, maar voel me vooral slachtoffer.” Deze kwetsbare mensen zijn er op gewiekste manieren ‘ingeluisd’ en draaien vervolgens grotendeels alleen voor alle consequenties op. Uit onze casestudies kwam daarnaast duidelijk naar voren dat er onbegrip is vanuit zowel de persoonlijke omgeving van de geldezel, als de betrokken instanties als de bank en politie. “Hoe kan je ook zo dom zijn?”, werd meermaals door de omgeving aan de geldezels gevraagd. Ook kreeg een geldezel van de dienstdoende Intake & Service-medewerker bij de politie het volgende te horen: “De grond zal je wel te heet onder voeten zijn geworden en daarom doe je zeker aangifte?” Dit kan – in het geval van geldezels in een kwetsbare positie – ook worden geïnterpreteerd als een signaal van wat in de literatuur als *blaming the victim* (Van Dijk & Huisman, 2018) bekend staat.

Als het gaat over geldezels in een kwetsbare positie, blijkt er met het oog op de gevolgen voor de geldezel zelf en hun bejegening door banken en de politie sprake te zijn van een sterke overlap tussen dader- en slachtoffer-schap (Van Dijk & Huisman, 2018), zeker. Deze kwetsbare geldezels missen doorgaans de noodzakelijke technische, schriftelijke en verbale communicatieve vaardigheden om bij banken, politie, justitie en hulpverlening duidelijk te maken hoe en waarom zij tot het geldezelen zijn gekomen. Dit maakt de kans op

wat in de politieliteratuur ook wel ‘secundaire victimisatie’ (de verkeerde opvang en bejegening van slachtoffers (Van Dijk & Huisman, 2018)) wordt genoemd voor geldezels in kwetsbare posities zeer aannemelijk. Hierdoor blijven hun ronselaars en de hogere lagen in de criminele organisatie buiten beeld en kunnen zij meer slachtoffers maken door kwetsbare doelgroepen als geldezel in te zetten.

Hoe zouden geldezels in kwetsbare posities beter geholpen en beschermd kunnen worden?

Een deel van de door ons bevroegde leerlingen was duidelijk vatbaar voor het optreden als geldezel, zoals ook de kwetsbare geldezels uit de beide casestudies bleken te zijn. Lang niet alle geldezels zijn bewust fout bezig. Wij veronderstellen dat ook andere, kwetsbare doelgroepen vatbaar zullen zijn voor de mooie verhalen van ronselaars. Het is hard nodig om dit tij voor kwetsbare doelgroepen te keren. Wij zien verschillende mogelijkheden om kwetsbare doelgroepen beter tegen geldezelen te beschermen door de volgende, samenhangende acties (verder) te ondernemen:

Banken:

- Banken werken al hard aan communicatie in begrijpelijke taal over wat er kan gebeuren als je je bankpas en het digitale beheer over je rekening afgeeft. Voorbeelden zijn European Money Mule Action weken, de campagne #goedgiraalgaan van de Betaalvereniging en voorlichting bij het openen van een rekening. Toch is het van belang om deze boodschappen op gezette tijden te herhalen en aan te vullen met voorlichting op scholen, door en voor ouders en hulpverleners en specifiek te richten op kwetsbare doelgroepen en hun verzorgers.
- Een ‘digitaal rijbewijs’ als ludieke interventie invoeren voordat kwetsbare, jonge mensen

zelfstandig digitale transacties mogen verrichten.

- Meer controle bij het startproces van klanten bij banken, dus het aanmeld-, identificatie- en autorisatieproces voorzien van meerdere barrières om geldezelen tegen te gaan. Bijvoorbeeld een contactmoment via een andere route dan online, zoals telefonisch of een andere verificatie van de beweegredenen voor het openen van een rekening.
- Opgespoorde geldezels met indicaties van een kwetsbare positie expliciet en actief naar hulp doorverwijzen en waar mogelijk maatwerk verrichten in de afdoening.

Zorgverleners (o.a. jongerenwerk, begeleiders, onderwijs, ouders en verzorgers):

- Creëren van meer bewustwording over het fenomeen geldezelen onder kwetsbare doelgroepen.
- Praktische hulp bieden aan geldezels uit kwetsbare doelgroepen om hun dossier op orde te krijgen voor het doen van aangifte bij de politie.
- Geldezels praktisch ondersteunen bij het doen van deze aangifte en het praktische traject dat met de politie, banken en schuldeisers en zorgverleners kan volgen.
- Waar nodig deze specifieke groep geldezels doorverwijzen naar lokale zorgverleners. Al was het maar om de aangiftebereidheid onder deze doelgroep te vergroten en de pakkans te verhogen van ronselaars en de mensen in de hogere lagen van het lokale, criminele netwerk dat kwetsbare doelgroepen uitbuit.
- Extra alert zijn op signalen bij zelfmelders van geldezelen of zij een ingestudeerd, zielig verhaal afsteken bij het doen van hun aangifte en zij dus naast het meewerken aan witwassen ook nog een valse aangifte doen.
- Ronselaars en de mensen in de hogere lagen

“Ik had nog **speciaal gevraagd** of het niet om oplichting ging. Ik dacht echt dat het mijn **vrienden** waren”

van het lokale, criminele netwerk opsporen en de activiteiten van dit netwerk verstoren.

Openbaar Ministerie:

- Meer bewustwording creëren onder medewerkers dat er onder geldezels ook mensen in een kwetsbare positie aanwezig zijn.
- Zoveel mogelijk maatwerk betrachten in de afdoening van geldezelen door mensen in een kwetsbare positie.

Samenwerkende partners (onder lokale regie van gemeenten):

- Samenwerken aan het creëren van bewustwording onder lokale professionals van politie, banken, zorg- en hulpverlening dat kwetsbare doelgroepen doelgericht als geldezel worden geronseld en als zodanig optreden. Daarnaast bewustwording creëren onder de samenwerkende professionals ten aanzien van de potentiële gevolgen van geldezelen voor de geldezel zelf.
- Samenwerken aan gerichte, laagdrempelige en begrijpelijke risicocommunicatie over geldezelen onder kwetsbare doelgroepen waarin het liefst oud-geldezels hun verhaal doen als waarschuwing en duidelijk wordt dat het delen van je bankgegevens en een pinpas strafbaar is en naast een mogelijke straf ook veel praktische en financiële problemen oplevert.
- Daarnaast moet lokaal duidelijk zijn waar geldezels in een kwetsbare positie voor hulp terecht kunnen.